

Könyvtári szolgáltatások a tudomány szolgálatában

Német térképtári szolgáltatások

KISS Eszter

Az információs társadalom évek óta intenzíven tárgyalt témája az adatok, információk, tudományos publikációk hozzáférhetővé tételének kérdése. Az információk összeadódásából, kombinációjából adódó szinergia mellett érvel az „Open Data”-t, „Open Access”-t (OA – szabad hozzáférés) támogatók táborára, míg a szerzői jogokra hivatkozva tartanak hagyományos keretek között a publikációkat a konzervatívok. Írásomban egy olyan német megoldást mutatok be, mely újszerű könyvtári szolgáltatásokkal támogatja a legmagasabb szintű kutatást, de szem előtt tartja a széles körű elérhetőség szempontját is.

Gyűjtőkörök és szolgáltatások átalakulási folyamata

A Német Kutatási Alap (DFG, Deutsche Forschungsgemeinschaft) hagyományos támogatója a legmagasabb szintű kutatási tevékenységnek, beleértve a kutatási célú szakirodalom beszerzését is a tudományos könyvtárak számára. 2013 óta azonban a szubvenció tárgya átalakulóban van: egyre inkább a könyvtárak szolgáltató, a tudományos kutatást legmesszebbme-

nőig kiszolgáló funkciója kerül előtérbe. Az első két évben már elindult néhány tudományterület újszerű támogatása. A jó tapasztalatok alapján 2015 decemberében a DFG 21, tematikailag különböző terület számára hozott döntést tudományos szakirodalom biztosításáról, melyet projektek keretében valósítanak meg. Míg eddig az egységes szabályozás jellemezte a különböző tudományterületek szakirodalommal történő ellátását, a hozzájárulás a kutató szakcsoportok igényeinek teljes körű felmérése alapján szakterületenként eltérő, egyedi állományfejlesztési stratégiák kidolgozását célozza.¹

Már a szakterületek száma is arról árulkodik, hogy széles spektrumot ölel fel a támogatás. Valóban, a földtudományoktól az egyéb természettudományokon keresztül a társadalomtudományokig átalakulóban van a tudományos könyvtárak gyarapítási és szolgáltatási profilja.

A megvalósítás tudományos könyvtárakban kialakítandó információs szolgálatokon keresztül történik. A megítélt anyagi források a gyarapítási és egyben a szolgáltatási stratégia átalakítását is célozzák. A hagyományos, mindenre kiterjedő gyűjtésre való

törekvést felváltja a tudományos kutatás igényei szerinti célzott gyűjtemény-gyarapítás, s a helyfüggetlen elérhetőség. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy amennyiben megoldható, akkor egy helyen legyen kereshető egy szakterület minden fontos publikációja, s a könyvtárközi kölcsönzés kiiktatásával, elektronikusan legyenek elérhetőek a tudományos művek és egyéb kutatást segítő adatok, információk. Ez utóbbiak túlmutatnak a hagyományos könyvtári alapellátás keretein és a ezek körét a szakcsoportok, valamint a könyvtárak szoros együttműködése eredményeként határozzák majd meg.²

A térképészeti és téradat-szakinformációs szolgálat példája

Jelen cikk a térképtári szolgáltatásokra koncentrál, ezeken keresztül mutatja be a német megoldást a gyűjtemények átvezetésére a digitális kultúra korába. Tekintettel arra, hogy az információk túlnyomó része földrajzilag lokalizálható, sőt a földrajzi hovatartozás, elhelyezkedés alapján az információk újszerű kapcsolatrendszere alakítható ki, a térképészeti és téradat-szakinformációs szolgálat bemutatása más területek kutatói számára is jelentőséggel bír. A Berlieni Állami Könyvtár (SBB – Staatsbibliothek zu Berlin) Térképtárának tapasztalt vezetője, *Wolfgang Crom* tollából származó, a *Kartographische Nachrichten* (Térképészeti Közlemények) 2016. 2. számában megjelent beszámoló szolgált írásom forrásául.³ Bár külön magyar vonatkozása a változtatásoknak és a magának szakinformációs szolgálatnak nincs, de a szolgáltatás ismertetése a magyar kutatók számára éppoly hasznosul jár, mint a német tudósoknak, továbbá gondolatébresztő is lehet a magyartól eltérő szemlélet és gyakorlat bemutatása egy könyvtártudományi fórumon. A térképészeti és téradat-szakinformációs szolgálat FID Karten⁴ (Fachinformationsdienst Karten und Geodaten, FID Térképek)* rövidített név alatt működik majd és kiépítése már folyamatban van. A digitális társadalom információáramlási folyamatainak megfelelően az FID Térképek egyrészt a digitálisan előállított adatokra, ill. dokumentumokra koncentrál, másrészt digitális technológiák felhasználásával többletértéket hoz létre, továbbá bizonyos gyűjteményi anyagok számára biztosítja a szabad elérhetőséget.

Bibliographia Cartographica, az egyetemes térképészeti szakirodalom

A Berlieni Állami Könyvtár vezeti a kartográfiai szakirodalom globális teljes körűsre törekvő gyűjteményét, a *Bibliographia Cartographica* (BC). Az analóg szakirodalom beszerzése 2016 januárja óta kikerült a DFG által támogatott területek közül és átkerült az SBB költségvetésébe. Így továbbra is biztosított a szakbibliográfia alapját képező átfogó szakirodalmi ellátás. A FID Térképek első lépésben a szakfolyóiratok szabadon elérhető digitalizált változatait integrálja majd. Ezek alatt elsősorban a retrospektív módon digitális formában hozzáférhetővé tett cikkek értenődők, ami a jelentős nemzetközi térképészeti folyóiratok régebbi számainak online közreadása által válik lehetővé. Ezek zöme a nagyközönség számára ingyenesen elérhető. Természetesen ezekkel a digitális kiadványokkal párhuzamosan a BC továbbra is feldolgozza az analóg szaklapok frissen megjelenő számait, melyek bibliográfiai leírásai a régebbi digitális számokkal elektronikusan össze lesznek kapcsolva. A BC továbbfejlesztése itt azonban nem áll meg. Nem kevesebbet tűz ki célul, mint egy, az OA elvén alapuló szakrepositórium létrehozását. Ezzel az idáig szétszórta található elektronikus publikációkat kívánják egy dokumentumszerverre gyűjteni. A tárolandó művek skálája igen széles, még konferenciakötetek, a Német Térképészeti Társaság (DGfK – Deutsche Gesellschaft für Kartographie) szekcióinak publikációi, valamint kiváló szakdolgozatok is bekerülnek majd. A válogatás egy gondosan kidolgozott kritériumkatalógus alapján történik. A szabadon hozzáférhető cikkek után a licenszdíjas folyóiratok szakrepositóriumba integrálását oldja majd meg az FID Térképek.

A gyűjtőkör újraértelmezése

A legmagasabb szintű kutatás ellátása megfelelő szakirodalommal nem jelentheti az eddigi széles körű tájékoztatás leszűkülését. Ezért továbbra is az SBB Térképtárának gyűjtőkörébe tartoznak a többszélvényes topográfiai művek a Föld teljes területéről. Emellett a piacon megjelenő különlegességek, nehezen elérhető térképek beszerzése és az összehasonlító térbeli elemzést lehetővé tevő idősoros térképek továbbra is szerepet kapnak az állomány-

* A továbbiakban a FID Térképek kifejezést használjuk a pontosabb és hosszabb Térkép- és Téradat Szakinformációs Szolgálat helyett. K. E.

fejlesztésben. Tematikailag – amennyiben a kutatás ezt nem kívánja meg – nem tervez változtatást az SBB Térképtára, de bővíti a gyűjtőkört az ábrázolási formák szélesebb körének bemutatására érdekében, más szakinformációs szolgálatokkal szoros együttműködésben határozva meg a bővítés irányát. Így a várostérképek, nemzeti atlaszok, történelmi térképek, nyelvi térképek, egészségügyi térképek továbbra is nagy számban képviseltetik magukat a gyűjtemény anyagában.

Az elmúlt években egyre nagyobb számban megjelenő és egyre nagyobb jelentőséggel bíró hivatalos nemzeti és regionális térképportalok, melyek térképi anyaga eddig nem került bibliográfiai feldolgozásra, szintén figyelmet kapnak. Tekintettel a tartalmi, formai, minőségbeli, valamint a WMS⁵ szolgáltatások heterogenitására, a portálokhoz használati útmutató készül majd, valamint a topográfiai térképek bibliográfiai leírása is megtörténik. A WMS technológiát kihasználva ezek a térképek továbbra sem kerülnek az SBB állományába, hanem internetes hivatkozáson keresztül érhetők majd el. Ez a megoldás biztosítja az egy helyen történő kereshetőséget egységes bibliográfiai leírás alapján, ugyanakkor az anyagokat lehet, hogy a világ más és más részein tárolják különböző szervereken.

Válogatott művek digitalizálása

Az SBB évente 3000–3500 térképet digitalizál és tesz letölthetővé olvasói megrendelés alapján, ami azt mutatja, hogy nagy az igény digitalizált kartográfiai művekre. Ezek a kérések teljesen véletlenszerű válogatást eredményeznek, és nem esnek egybe a magas szintű kutatás szükségleteivel. Ezért az FID Térképek az eddigi gyakorlatot újabb művek digitalizálásával egészíti ki, melyek körét célzott, úgy regionális, mint tematikai szelekció alapján határozza meg. Így biztosítja a kutatásokhoz szükséges dokumentumok gyors szolgáltatását. Az igényfelmérés gördülékenyebbé tétele érdekében kutatócsoportok egyéni igényeiket az FID Térképek részére eljuttathatják.

A történelmi ország-felmérések térkép-portálokba való felvétele, ahogy például Észak-Rajna-Vesztfáliában már megvalósult⁶, szintén a tervek között szerepel. Ehhez az SBB gyűjteményében található XVIII. és XIX. sz-i térképművek feldolgozását vállalta a Térképtár. Nem csupán a digitalizálás értendő ezalatt, hanem kartometriai elemzés is, mely a régi térképek pontossági viszonyait mutatja meg.

Téradat-beszerzés támogatása

Innovatív szolgáltatásként az FID Térkép téradat-beszerzéshez is segítséget fog nyújtani. Igaz, az Európai Unióban szabályozzák a téradatok mikéntjét és azok szolgáltatását, a nem EU-s tagországokban azonban rendkívül heterogén, sőt, mondhatni áttekinthetetlen a téradatok minősége és hozzáférhetősége. Elsősorban ebben kíván eligazodást nyújtani az új szolgáltatás, de a tanácsadás kiterjed majd a költséghatékonyságra is a szakmai szempontok kiemelt kezelésével, egyedi megoldások kínálásával.

A szakmai társadalom bevonása

A legmagasabb szintű kutatás igényeinek felmérése, valamint a szakmai társadalommal történő kapcsolattartás céljából az FID Térkép szolgálat munkáját egy bizottság fogja segíteni, melybe az ország legfontosabb szakmai szervezetei, kutatóintézetei és a nemzeti téradat-infrastruktúra központja delegáltak képviselőket. Az intézmények kiválasztásánál nem csupán kartográfiai, hanem történelmi intézetek is szerepet kaptak. A szervezett együttműködéstől egy új, nagyszabású kutatói platform létrehozását várják, mely az szakoktatásba is integrálni kívánja a széles skálájú könyvtári szolgáltatást.

Beérkezett: 2016. július 22.

Jegyzetek

1. http://www.dfg.de/foerderung/programme/infr_astruktur/lis/lis_foerderangebote/fachinformatiionsdienste_wissenschaft/ueberfuehrung_sondersammelgebiete/index.html (2016. júl. 20.)
2. http://www.dfg.de/service/presse/pressemitteilungen/2015/pressemitteilung_nr_63/ (2016. júl. 20.)
3. A cikk „Térképészeti és téradat-szakinformációs szolgálat” címmel jelent meg. Crom, Wolfgang. : Der Fachinformationsdienst Kartographie und Geobasisdaten (http://staatsbibliothek-berlin.de/fileadmin/user_upload/zentrale_Seiten/kartenabteilung/pdf/FID_Kartographie_KN_dt.pdf) (2016. júl. 20.)
4. FID Karten (Fachinformationsdienst Karten und Geodaten)
5. Web Map Services – Webes alapú szolgáltatás, mely rasteres formátumban jeleníti meg a térképeket.
6. <http://www.tim-online.nrw.de/tim-online/initParams.do?role=default> (2016. júl. 22.)

Könyvtári Intézet

Könyvtártudományi Szakkönyvtár

1014 Budapest, Szent György tér 4–6.
(Budavári Palota F épület)

Levélcím: 1827 Budapest,

Telefon: 224–3795 (szerkesztőség),
224–3725 (tájékoztatás)

Hol keresse a hálózaton számítógépes szolgáltatásainkat?

— 2016. szeptember —

(Az URL-ek esetleges változásairól folyamatosan hírt adunk)

a Könyvtári Intézet

honlapja:

<http://ki.oszk.hu>

a szakkönyvtár honlapja:

<http://ki.oszk.hu/konyvtar>

az online katalógus (LibriVision):

<http://nektar.oszk.hu>

**könyvtárközi kölcsönzés,
dokumentum-szolgáltatás:**

kszk@oszk.hu

**ProQuest Library Science
adatbázis**

(helyben használható)

Könyvtári Figyelő:

<http://ki.oszk.hu/kf>

HUMANUS adatbázis:

<http://www.oszk.hu/humanus/>

[konyvtartud/konyveskonyvtartud.html](http://www.oszk.hu/humanus/konyvtartud/konyveskonyvtartud.html)

EPA-HUMANUS-MATARKA

közös kereső:

<http://ehm.ek.szte.hu/ehm>

online tájékoztatás

a LibInfo keretében:

<http://libinfo.oszk.hu>